

Prefinale auteursversie

Susanne Janssen, 'Onderzoek naar twintigste-eeuwse uitgeverijen.
Een stand van zaken.' In: *Jaarboek voor Nederlandse
Boekgeschiedenis* 7 (2000), p. 65-79.

Susanne Janssen

Onderzoek naar twintigste-eeuwse literaire uitgeverijen

Een stand van zaken

Zowel in Nederland als in andere westerse landen zijn in de naoorlogse periode tal van publicaties over twintigste-eeuwse literaire uitgeverijen verschenen, vaak naar aanleiding van een jubileum of een andere mijlpaal. In veel van deze uitgaven gaat de geschiedschrijving van fonds en bedrijf hand in hand met de beschrijving van leven en persoonlijkheid van de oprichter of uitgever. De kwaliteit ervan wisselt sterk. Tegenover een lange reeks van oppervlakkige ‘feestbundels’ staat een groot aantal publicaties,¹ die een schat aan informatie bevatten over uitgevers en auteurs, en, meer in het algemeen, over de productie en verspreiding van boeken en tijdschriften.²

In academische kringen is de literaire uitgeverij echter lange tijd nogal stiefmoederlijk behandeld. Studies van moderne Nederlandse literaire uitgeverijen met wetenschappelijke pretenties treffen we, afgezien van Rigter Roegholts proefschrift over *De Bezige Bij*,³ tot in de jaren tachtig niet of nauwelijks aan. De belangstelling van literatuurwetenschappers ging eerst en vooral uit naar teksten en auteurs, naar stijlen en stromingen, en naar literatuuropvattingen, terwijl de uitgeverij voornamelijk werd bestudeerd in de marge van literair-historische en bibliografische doelstellingen.

In de afgelopen vijftien jaar is daarin verandering gekomen. Zo zijn sinds de tweede helft van de jaren tachtig dissertaties gewijd aan een aantal vermaarde twintigste-eeuwse literaire uitgeverijen: *De Wereldbibliotheek*, *N.V. Ontwikkeling/De Arbeiderspers*, *Van Oorschoot*, en *Stols*.⁴ Naast deze monografieën verschenen ver-

1 Het betreft hier uitgeverijgeschiedenissen en fondscatalogi, maar ook biografieën, memoires, essaybundels en correspondenties van uitgevers.

2 Zo werd de vaderlandse uitgeverij-literatuur in de afgelopen tien jaar onder meer verrijkt met zeer lezenswaardige publicaties over Querido, Stols, Brusse en De Bezige Bij. Zie respectievelijk A.L. Sötemann, *Querido van 1915-1990. Een uitgeverij*. Amsterdam 1990; C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols 1900-1973. Uitgever, typograaf*. Zutphen 1992; S. van Faassen, H. Oldewarris [e.a.] (red.), *W.L. en J. Brusse's Uitgeversmaatschappij 1903-1965*. Rotterdam 1993; W. Wennekes, *Geert Lubberhuizen, uitgever. Het mysterie van de Van Miereveldstraat*. Amsterdam 1994.

3 R. Roegholt, *De geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*. Amsterdam 1972.

4 F. de Glas, *Nieuwe, lezers voor liet goede boek. De Wereldbibliotheek en 'Ontwikkeling'/De Arbeiderspers vóór 1940*. Amsterdam 1989; G.J. de Vries, *Ik heb geen verstand van poëzie. G.A. van Oorschoot als uitgever van poëzie*. Amsterdam 1994; N. Wilholt, *Vóór alles artiste. A.A.M. Stols als uitgever, typograaf en cultureel bemiddelaar in de periode 1922-1942*. Proefschrift Universiteit Utrecht 1999.

schillende wetenschappelijke studies die de uitgeverijsector of de boekenbranche als geheel belichtten⁵ of die bepaalde aspecten van de literaire uitgeverij onder de loep namen en daartoe meerdere uitgeverijen met elkaar vergeleken. Hugo Verdaasdonk publiceerde een reeks artikelen over het titelaanbod en uitgavebeleid van de vijf grootste Nederlandse literaire uitgeverijen (De Arbeiderspers, Meulenhoff, Querido, De Bezige Bij en Bert Bakker) in de jaren zeventig en tachtig.⁶ Lisa Kuitert bestudeerde de plaats van literaire series in het uitgavebeleid van Nederlandse uitgeverijen na 1945.⁷ Sandra van Voorst onderzocht in haar proefschrift de rol van boekvertalingen in het naoorlogse uitgeverswezen, waarbij de aandacht in het bijzonder uitging naar het aandeel van vertaalde boeken in het fonds van Het Spectrum, Meulenhoff, Veen en Contact tussen 1945 en 1970.⁸ Verder hebben diverse onderzoekers studie gemaakt van de relatie tussen literaire tijdschriften en uitgeverijen.⁹

De grotere wetenschappelijke aandacht voor het functioneren van literaire uitgeverijen past in de bredere trend van toegenomen belangstelling voor literaire instituties en voor de omstandigheden en voorwaarden waaronder literatuur wordt gecreëerd, verspreid en gereciperd. Deze trend heeft zich in eerste instantie gemanifesteerd binnen het internationale vakgebied van de algemene literatuurwetenschap, met de opkomst van de receptie-esthetica en de (empirische) literatuursociologie in de jaren zeventig en tachtig. Sindsdien heeft hij zich ook in de studie van de nationale letterkundes afgetekend. In Nederland is de aandacht voor 'context' naast 'tekst' zowel waarneembaar in diverse door NWO gefinancierde onderzoeksprogramma's, als in het eerste geldstroomonderzoek dat aan individuele letterenfaculteiten wordt verricht. Ook in de curricula van Nederlandse letterenopleidingen krijgen de infrastructuur van het literaire leven en de maatschappelijke context van literatuur veel meer aandacht dan voorheen.

- 5 Zie met name R.E.M. van den Brink, *Informatie over informatie. Handboek van de informatiemedia in Nederland 1938-1985, in het bijzonder de uitgeverij*. Leiden (enz.) 1987. Daarbij moet worden aangetekend dat literaire uitgeverijen in dit veelomvattende, bedrijfseconomische, proefschrift weinig specifieke aandacht krijgen.
- 6 H. Verdaasdonk, 'De onderscheidenheid van het literaire titelaanbod', in: H. Adriaansens [e.a.] (red.), *De toekomst van het boek*. Amsterdam 1984, 83-116; H. Verdaasdonk, 'The influence of certain socio-economic factors on the composition of the literary programs of large Dutch publishing houses', in: *Poetics* 14 (1985), 575-608; H. Verdaasdonk, 'Effects of acquired readership and reviewers' attention on the sales of new literary works', in: *Poetics* 16 (1987), 237-253.
- 7 L. Kuitert, *Het uiterlijk behang. Reeksen in de Nederlandse literatuur 1945-1996*. Amsterdam 1996.
- 8 S. van Voorst, *Weten wat er in de wereld te koop is. Vier Nederlandse uitgeverijen en hun vertaalde fondsen 1945-1970*. Den Haag 1997.
- 9 S. Janssen, N. Olislagers, 'De rol van literaire tijdschriften bij de beslissing van literaire uitgeverijen om Nederlandstalige auteurs te laten debuten', in: *TTT/Tijdschrift voor taal- en tekstwetenschap* 6 (1986), 275-284; H. Verdaasdonk, 'Literary magazines as media for publishing literary texts', in: *Poetics* 18 (1989), 215-232; W. van den Akker, G. Dorleijn. 'Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie. Problemen, getallen, suggesties', in: *Nederlandse letterkunde* 1 (1996), 2-29.

Herwaardering van de rol van uitgeverijen en andere literaire instituties

De groei van de academische belangstelling voor uitgeverijen en andere literaire instituties is onlosmakelijk verbonden met een herwaardering van hun aandeel in wat wel is aangeduid als de symbolische productie van literatuur. Lange tijd werd de invloed van uitgeverijen en andere literaire instituties in de beeldvorming over auteurs en hun werken van ondergeschikt belang geacht, maar sinds de jaren zeventig wordt hen een veel grotere rol toegedicht.

Allereerst was dit het geval in de kunst- en cultuursociologie, met name in de veldtheorie van Pierre Bourdieu¹⁰ en in het werk van Amerikaanse sociologen als Richard Peterson en Howard Becker, die de productie van cultuur tot voorwerp van studie maakten.¹¹ Hoewel de opvattingen en benaderingswijzen van de genoemde auteurs aanzienlijke onderlinge verschillen vertonen, delen zij enkele centrale uitgangspunten.¹² Ten eerste worden de vorm en inhoud van kunst- en cultuuruitingen volgens hen sterk bepaald door de sociale setting waarbinnen ze tot stand komen en circuleren. Ten tweede beschouwen ze kunstwerken (literaire werken) niet als de creaties van individuen, maar als de producten van een collectief arbeidsproces, waarin ook anderen dan de kunstenaar of schrijver een aandeel hebben. Elk van hen benadrukt de cruciale functie van bemiddelende instituties in het complexe proces van productie, distributie en receptie van kunst en literatuur. Uitgeverijen gelden in deze optiek, samen met onder anderen critici en tijdschriftredacteurs, als ‘co-producenten’ van het literaire werk.

Hieronder ga ik nader in op de verschillende activiteiten waarmee literaire uitgeverijen hun stempel drukken op de literaire productie en de beeldvorming over auteurs en teksten. Daarbij belicht ik per activiteit de stand van zaken in het recente Nederlandse uitgeverijonderzoek.

De ‘gatekeepers’-rol van uitgeverijen

Misschien wel de voornaamste activiteit van uitgeverijen betreft de selectie van auteurs en teksten. Uitgeverijen maken een keuze uit het omvangrijke aanbod van manuscripten en bepalen welke teksten en auteurs toegang krijgen tot de literaire markt.

- 10 Een aantal belangrijke artikelen die Bourdieu over culturele productievelden publiceerde zijn samengebracht in P. Bourdieu, *The field of cultural production. Essays on art and literature. Edited and introduced by Randal Johnson*. Cambridge 1993. Zie ook: P. Bourdieu, *De regels van de kunst. Wording en structuur van het literaire veld*. Amsterdam 1993 (oorspronkelijke uitgave 1992).
- 11 R.A. Peterson, ‘Cultural studies through the production perspective: progress and prospects’, in: D. Crane (ed.), *The sociology of culture. Emerging theoretical perspectives*. Oxford (enz.) 1994, 163-189; H.S. Becker, *Art worlds*. Berkely 1982.
- 12 Voor een uiteenzetting van overeenkomsten en verschillen tussen de desbetreffende onderzoekers, zie onder meer: C.J. van Rees, ‘Empirical sociology of cultural productions’, in: *Poetics* 14 (1985), 5-11 en V.L. Zolberg, *Constructing a sociology of the arts*. Cambridge MA 1990, 124-127.

Een literair auteur is niet zozeer iemand die schrijft als wel iemand die als zodanig wordt erkend. Bij ontstentenis van diploma's en andere formele toelatingscriteria krijgt deze erkenning eerst en vooral gestalte in de bereidheid van een literaire uitgeverij om zijn of haar geschriften te publiceren. De uitgeverij bepaalt dus wie deel uitmaakt van de 'literaire scène', wie zich literair auteur kan noemen. Deze selectieve rol is allerm minst uitgespeeld na de verschijning van het eerste boek, aangezien de uitgeverij ook beslist welke auteurs de kans krijgen om meerdere boekpublicaties op hun naam te brengen en een oeuvre op te bouwen. Voor veel auteurs geldt dat hun debuut geen vervolg krijgt in de vorm van verdere boekpublicaties.

De uitgeverij vervult dus een sleutelrol tussen auteur en markt, een rol die metaforisch is omschreven als 'Torwachter an der Aussenpforte des Tempels des literarischen Ruhmes'¹³ en 'gatekeeper of ideas'.¹⁴ De noties 'gatekeeping' en 'gatekeeper' hebben aanvankelijk vooral opgang gemaakt in communicatiewetenschappelijk onderzoek naar selectieprocessen in de journalistiek,¹⁵ maar ze zijn mutatis mutandis ook van toepassing op andere culturele domeinen, wanneer het gaat om de mechanismen en instanties die de toelating van personen en werken tot deze domeinen reguleren.

Diverse buitenlandse studies hebben duidelijk gemaakt dat de macht van uitgevers op dit punt nauwelijks te overschatten valt. Gaye Tuchman heeft bijvoorbeeld laten zien hoe vrouwelijke auteurs in het Victoriaanse Engeland uit hun toonaangevende positie werden verdrongen, toen men zich in literaire kringen eenmaal ging realiseren hoe profijtelijk het romangenre kon zijn.¹⁶ Zij beschrijft in detail hoe het eendrachtige samenspel tussen mannelijke uitgeverijredacteuren en critici leidde tot een opwaardering van het romangenre, waarbij het werk van de vroege Victoriaanse romanschrijfsters als inferieur ter zijde werd geschoven.

Lewis Coser cum suis concluderen in hun omvattende studie van de contemporaine Amerikaanse boekenindustrie dat schrijvers slechts de 'junior partners' zijn in 'a world where publishers and editors reign supreme'.¹⁷ Aan de hand van honderden interviews en veldonderzoek bij een groot aantal uitgeverijen schetsen zij wat er in druk verschijnt en waarom, en hoe uitgevers en redacteuren in hun hoedanigheid van 'gatekeepers of culture' uitmaken welke ideeën en geschriften aan de openbaarheid worden prijsgegeven.

13 L.S. Schücking, *Soziologie der literarischen Geschmacksbildung*. Bern (enz.) 1961 (oorspronkelijke uitgave 1931).

14 L.A. Coser, 'Publishers as gatekeepers of ideas', in: *Annals of the American academy of political and social science* 421 (1975), 14-22.

15 D.M. White, 'The gatekeeper: A case-study in the selection of news', in: *Journalism quarterly* 27 (1950), 383-390; G.J. Robinson, 'Fünfundzwanzig Jahre "Gatekeeper-forschung". Eine kritische Rückschau und Bewertung', in: J. Aufermann, H. Bohrmann [e.a.] (Hrsg.), *Gesellschaftliche Kommunikation und Information*. Frankfurt am Main 1973, 344-355.

16 G. Tuchman, *Edging women out. Victorian novelists, publishers, and social change*. New Haven 1989.

17 L.A. Coser, C. Kadushin [e.a.], *Books. The culture and commerce of publishing*. New York 1982. Zie ook de voorbeeldige studie van W.W. Powell, *Getting into print. The decision-making process in scholarly publishing*. Chicago 1985.

Even belangrijk is de rol van de uitgever wanneer het gaat om de import van literatuur, de selectie en toelating van literaire producten uit andere culturen. Zo toont Wendy Griswold hoe Engelse uitgevers een onuitwisbaar stempel hebben gedrukt op de beeldvorming over het werk van Nigeriaanse romanciers.¹⁸ Door met name werken voor vertaling te selecteren die spoorden met de gangbare westerse denkbeelden omtrent ‘traditie versus moderniteit’ hebben zij een invloedrijk genre gecreëerd, dat strikt genomen nog maar weinig uit te staan heeft met de Nigeriaanse werkelijkheid en dat evenmin recht doet aan de intenties van de meeste Nigeriaanse romanschrijvers.

De studies van John Markert en Carol Thurston naar de productie van romantische fictie illustreren eveneens dat de rol van uitgevers en redacteuren aanmerkelijk verder kan gaan dan de ‘gatekeeper’-metafoor impliceert.¹⁹ In de jaren zeventig ontwikkelden de redacteuren van een aantal Amerikaanse uitgeverijen een compleet nieuwe formule voor romantische fictie en fungeerden zodoende als ‘*gatemakers*’ voor een nieuw type romantische fictie en een nieuwe lichterij auteurs in dit genre.

De fondsvorming bij Nederlandse uitgeverijen

In het recente onderzoek naar twintigste-eeuwse Nederlandse literaire uitgeverijen neemt het selectievraagstuk een prominente plaats in. De aandacht gaat daarbij vooral uit naar de neerslag van het selectieproces, dat wil zeggen naar de samenstelling van het fonds of onderdelen daarvan, en naar de criteria, overwegingen en factoren die de fondsvorming sturen. Dit geldt onder meer voor de hierboven aangehaalde dissertaties van De Glas, De Vries, Wilholt en Van Voorst.²⁰

Het proefschrift van Frank de Glas behelst een uitgebreid, systematisch onderzoek naar de fondsen van twee vooroorlogse uitgeverijen, De Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers. Beide waren uitgeverijen met een literaire component in hun fonds, die tegelijk een bijzondere doelstelling nastreefden: de spreiding van kwalitatief hoogwaardige lectuur onder nieuwe lezers. Vertrekpunt voor De Glas is de gedachte dat de vorming van een (literair) fonds alleen kan worden begrepen door ook de daarmee verbonden bedrijfsmatige en strategische overwegingen in aanmerking te nemen. Hij beschouwt de uitgeverij als een bedrijf dat streeft naar economische en culturele duurzaamheid. Deze duurzaamheid wordt volgens hem niet zozeer bereikt door het publiceren van afzonderlijke titels, als wel door de uitgave van bepaalde clusters van titels in de vorm van auteursoeuvres en series. Naast de betekenis van het duurzame auteursoeuvre en de serieformule voor de economische en culturele continuïteit, onderstreept De Glas het belang van een uitgekende samen-

18 W. Griswold, ‘The writing on the mud wall. Nigerian novels and the imaginary village’, in: *American sociological review* 57 (1992), 709-724.

19 J. Markert, *Beyond gatekeepers. Romance publishing and the production of culture*. Nashville TN 1984; C. Thurston, *The romantic revolution. Romantic novels for women and the quest for a new sexual identity*. Urbana IL 1987.

20 Zie de titels die worden genoemd in noot 4 en noot 8.

stelling van het fonds, de juiste ‘mix van boeksoorten, auteursstypen en soorten oeuvres’.²¹ Deze acht hij zowel van belang in verband met de economische diversificatie en de kwalitatieve risicospreiding, als met de duurzaamheid van het fonds. Met het oog op de toekomst dienen nieuwe auteurs opgekweekt te worden en moet ingehaakt worden op nieuwe trends.²²

In het omvangrijke, empirische deel van zijn dissertatie gaat De Glas vervolgens na hoe de twee genoemde uitgeverijen binnen het kader van hun bijzondere doelstelling hebben getracht om economische en culturele continuïteit te bereiken in de opbouw van hun fonds. Zijn bevindingen tonen dat bedrijfsmatige en strategische overwegingen inderdaad een belangrijke factor vormen in het fondsbeleid van uitgeverijen en bevestigen het belang van de bovengenoemde instrumenten in de verwezenlijking van economische en culturele continuïteit. De studie van De Glas maakt ook duidelijk dat gefundeerde uitspraken over de eigen hoedanigheid van individuele uitgeverijen (het fondsprofiel) alleen mogelijk zijn door het fonds in zijn geheel te bekijken en niet alleen de hoogtepunten daaruit. Die eigen hoedanigheid blijkt zich allerm minst in simpele definities te laten vangen, aangezien een uitgeverijfonds uit zeer uiteenlopende bestanddelen is opgebouwd en steeds in beweging is. De Glas' analyses leveren zoveel nuances op in het beeld van de onderzochte uitgeverijfondsen, dat men bovendien in het algemeen voorzichtiger wordt. Terughoudender in het vertrouwen op de criteria en overwegingen waaraan uitgevers zelf gewicht zeggen te hechten bij de fondsselectie, maar ook gereserveerder jegens een eendimensionale voorstelling van de doelstellingen en uitgeefbeslissingen van een uitgeverij.

In zijn proefschrift over uitgeverij Van Oorschot trekt Gert Jan de Vries deze les niet, ondanks de instemmende woorden waarmee hij naar het werk van De Glas verwijst. De Vries beoogt inzicht te verschaffen in de totstandkoming en ontwikkeling van het poëziefonds van Van Oorschot tussen 1946 en 1978 en gaat ervan uit het ‘geestelijk profiel’ van Geert van Oorschot doorslaggevend is geweest voor de opbouw van dit fonds door de jaren heen. Een groot deel van zijn studie is daarom gewijd aan de reconstructie van Van Oorschots geestelijk profiel, dat onder meer gekenmerkt zou worden door idealen omtrent de culturele vorming van de arbeidersklasse en literaire voorkeuren in de lijn van de personalistische *Forum*-gedachte. Wie zich afvraagt wat precies met ‘geestelijk profiel’ wordt bedoeld, moet geduld oefenen tot het laatste hoofdstuk. Daar waagt De Vries zich aan een definitie: ‘een schets van ideeën, normen, waarden, criteria, voorkeuren over literatuur, maar ook karaktertrekken, gewoontes, psychisch-sociale toestand, maatschappelijke interesses en idealen. In feite is het ‘geestelijk profiel’ een schets van ‘alle eigenschappen van de persoon die van invloed kunnen zijn op zijn literair of uitgevend handelen.’²³

Waar De Glas onderzoekt of en in hoeverre de fondsvorming overeenkomt met de ideële grondslagen van de onderzochte uitgeverijen, gaat De Vries er a priori van-

21 De Glas, *Nieuwe lezers voor het goede boek*, 45.

22 Ibidem.

23 De Vries, *Ik heb geen verstand van poëzie*, 213.

uit dat het door hem bestudeerde fonds de opvattingen en idealen van Geert van Oorschoot weerspiegelt en besteedt hij nauwelijks systematische aandacht aan de rol van andere factoren in de fondsoopbouw. Zijn eindconclusie luidt dan ook dat Van Oorschots geestelijk profiel een aantoonbare grote rol speelde bij de vorming van zijn poëziefonds. Toch maakt de analyse die eraan voorafgaat op verschillende manieren duidelijk dat er geen een-op-eenrelatie bestaat tussen de idealen en opvattingen van de uitgever en de samenstelling van een uitgeverijfonds, ook niet bij een een-mansuitgeverij met een krachtige persoonlijkheid als Geert van Oorschoot aan het roer. Net als de studie van De Glas laat De Vries' onderzoek in feite zien, dat ideële uitgangspunten weliswaar invloed uitoefenen op de fondsvorming, maar dat deze vaak een meerduidelig karakter hebben en bovendien nauw verweven zijn met beweegredenen van bedrijfsmatige en strategische aard. Bovendien toont zijn analyse dat de auteurs- en titelselectie voor een belangrijk deel kan worden teruggevoerd op de inbreng van derden. Van Oorschoot blijkt maar weinig dichters zelf te hebben ontdekt. Van de nieuwe dichters die hij uitgaf, kwam het grootste deel via zijn tijdschriften, in het bijzonder *Tirade*, bij de uitgeverij terecht. In feite bepaalden de redacteurs van deze tijdschriften (onder meer Adriaan Morriën, Remco Campert, Rob Nieuwenhuys en Aad Nuis) het uitgavebeleid op poëziegebied. Zonder de oordelen van (voormalige) tijdschriftredacteurs en andere adviseurs wist Van Oorschoot zich niet goed raad met nieuwe poëzie. Dat komt heel duidelijk naar voren in de periode 1967-1977, toen hij *Tirade* in zijn eentje redigeerde. Van Oorschoot toont zich dan zeer terughoudend in de publicatie van eigentijdse poëzie en wijst tal van inzendingen af.

Het aandeel van externe instanties en personen in de fondsvorming

De Vries' studie vestigt hiermee ongewild de aandacht op een belangrijk punt in de totstandkoming van uitgeverijfondsen: de uitgever opereert niet alleen, of beter gezegd, het selectieproces wordt niet exclusief door de uitgever voltrokken. Bij de selectie en werving van titels en auteurs spelen ook andere instanties en personen een rol, zoals literaire tijdschriften en hun redacteurs, adviseurs en recensenten. Zowel De Glas als De Vries maken melding van het aandeel van andere actoren in de fondsselectie, maar besteden in hun onderzoek geen specifieke aandacht aan dit aspect. Beiden bestuderen de fondsvorming primair als een bedrijfsinterne aangelegenheid. De Vries omdat hij ervan uitgaat dat het door hem onderzochte fonds in hoge mate de persoonlijke ideeën van Geert van Oorschoot weerspiegelt, De Glas omdat hij zijn onderzoek bewust daartoe beperkt²⁴ en zich bovendien niet zozeer richt op de selectie van individuele auteurs en titels, maar de fondsvorming primair bekijkt op het niveau van diverse categorieën van titels en auteurs.

In een aantal andere onderzoeken²⁵ is getracht om de rol van externe instanties en

24 De Glas, *Nieuwe lezers voor het goede boek*, 56.

25 Zie de titels die worden genoemd in noot 9.

actoren in de selectie en werving van auteurs te specificeren. Susanne Janssen en Norma Olislagers gingen voor de jaren zeventig na in hoeverre Nederlandse literaire tijdschriften een kweekvijver vormden voor de fondsen van vier grote literaire uitgeverijen.²⁶ Hugo Verdaasdonk bekeek de doorstroming van tijdschriftmedewerkers naar uitgeverijfondsen in de jaren zeventig,²⁷ terwijl Wiljan van den Akker en Gillis Dorleijn deze kwestie onderzochten voor Nederlandse dichters uit de periode 1901-1940.²⁸ Het eerstgenoemde onderzoek geeft aan dat de onderzochte uitgevers zich bij hun selectie van nieuwe auteurs in de tweede helft van de jaren zeventig voor een belangrijk deel hebben gebaseerd op de door (de eigen) literaire tijdschriften gemaakte voorselectie. Het gros van de betrokken debutanten had voor het debuut in (de eigen) literaire tijdschriften gepubliceerd en de poëziedebutanten van de vier uitgeverijen bleken vrijwel uitsluitend uit literaire tijdschriften te zijn voortgekomen. Uit elk van de genoemde studies komt echter naar voren dat tijdschriftpublicaties allermindst garanderen dat een auteur wordt opgenomen in een uitgeverijfonds. Voor beide tijdvakken geldt, dat het merendeel van de onderzochte auteurs uitsluitend werk in literaire tijdschriften publiceerde en het niet tot een boekuitgave bracht. Wel bleek de kans op boekpublicaties groter voor auteurs die regelmatig in tijdschriften publiceerden en in meerdere tijdschriften actief waren. Onderzoek van Lenny Vos naar literaire debutanten in de eerste helft van de jaren negentig wijst op een afnemend belang van literaire tijdschriften als kweekvijvers voor uitgeverijfondsen. Van de proza-auteurs die in de periode 1990-1995 debuteerden bij een Nederlandse literaire uitgeverij bleek slechts een derde voor het debuut in een literair tijdschrift te hebben gepubliceerd.²⁹

Naast deze kwantitatieve studies is er kwalitatief onderzoek voorhanden dat licht werpt op het aandeel van derden in de vorming van uitgeverijfondsen. Nanske Wilholt besteedt in haar dissertatie over uitgeverij Stols uitgebreid aandacht aan dit aspect. Centraal in deze studie staat de totstandkoming van het Stols-fonds in de periode 1922-1942, in het bijzonder de context die schuilging achter de vorming van twee fondssegmenten: het Franstalige fonds en het Nederlandstalige poëziëfonds. Wilholt laat zien hoe Stols contacten zocht en onderhield met bepaalde schrijvers, bemiddelaars en boekhandelaren die hem konden helpen om zijn idealen en doelstellingen in praktijk te brengen, en hoe die verschillende partijen op hun beurt trachtten de uitgeverij te gebruiken om hun eigen wensen en idealen te realiseren. Ze beschrijft op minutieuze wijze hoe Stols contact legde met Franse boekhandelaren, van wie sommigen zich niet alleen als verkopers manifesteerden, maar ook als redacteurs, schrijvers en bemiddelaars voor auteurs, andere kunstenaars en klanten. Via dit netwerk ontstonden onder meer de contacten met gerenommeerde Franse auteurs als Valéry

26 Janssen, Olislagers, 'De rol van literaire tijdschriften'.

27 Verdaasdonk, 'Literary magazines as media for publishing literary texts'.

28 Van den Akker, Dorleijn. 'Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie'.

29 L. Vos, *Debuteren in de jaren '90. Over het begin van een schrijversloopbaan en de factoren die hierop van invloed zijn*. Doctoraalscriptie Kunst- en Cultuurwetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam 1996, 54.

Larbaud en Paul Valéry, die beiden van grote betekenis waren voor Stols en zijn uitgeverij. Bronnenonderzoek maakt vervolgens duidelijk dat de titelkeuze ten behoeve van het Nederlandstalige poëziefonds voor een groot deel valt terug te voeren op de inbreng van drie bemiddelaars die Stols in de loop van de tijd terzijde stonden: Greshoff, Du Perron en Hoornik. Stuk voor stuk personen, die door een combinatie van creatieve, redactionele en kritische activiteiten uitgroeiden tot sleutelfiguren in het Nederlandse literaire leven. Alle auteurs die vroeger of later een prominente plaats in de literatuurgeschiedenis zouden verwerven, en waaraan Stols zijn reputatie als poëzie-uitgever ontleent, kwamen via een van deze sleutelfiguren het fonds binnen. Stols' autoriteit als uitgever van poëzie moet dan ook worden gerelativeerd al beroemde hij zichzelf herhaaldelijk op zijn fijne neus voor dit genre. De onderzoekster constateert dat zijn verdienste eerder lag in het gegeven dat hij zijn poëziefonds (deels uit financiële nood) liet uitdijen tot de - achteraf bezien - enorme omvang en erin slaagde invloedrijke bemiddelaars aan zich te binden.³⁰

Ook het proefschrift van Sandra van Voorst onderstreept het belang van netwerken en bemiddelaars voor de fondsvorming, al staat deze problematiek minder centraal dan in de studie van Wilholt. De hoofdmoot van *Weten wat er in de wereld te koop is* bestaat uit een analyse van de vertaalde fondsen van Het Spectrum, Meulenhoff, Veen en Contact tussen 1945 en 1970. Evenals De Glas beschouwt Van Voorst de fondsvorming allereerst als een bedrijfsinterne aangelegenheid en ook uit haar analyses komt naar voren dat er sprake is van een gericht fondsbeleid, waarbij zowel bedrijfseconomische als kwaliteits- en prestigeoverwegingen in het geding zijn. Verder blijken de door De Glas' besproken interne beleidsinstrumenten waarmee uitgeverijen economische en culturele duurzaamheid trachten te bereiken - serievorming, het opbouwen van grote auteurs-oeuvres, een uitgekiende 'mix' van boeksoorten - in de naoorlogse periode nog steeds van cruciaal belang.

Het interne fondsbeleid wordt echter uiteindelijk bepaald door het aanbod van buitenaf en de wijze waarop uitgevers aan hun materiaal komen is afhankelijk van het netwerk dat zij hebben opgebouwd. Volgens Van Voorst geldt dit in verhoogde mate voor de acquisitie van buitenlandse literatuur. De mondiale boekproductie is dermate groot, dat uitgevers sterk zijn aangewezen op een netwerk van personen en instanties die een verantwoorde selectie uit het buitenlandse aanbod kunnen aandragen, toegesneden op de lijn van het eigen fonds. Zij besluit haar proefschrift daarom met een kwalitatieve analyse van de netwerken en bemiddelaars die voor haar casus-uitgeverijen van belang zijn gebleken: buitenlandse uitgevers, literaire agenten, en gespecialiseerde adviseurs (lectoren/vertalers). Zo wordt onder meer duidelijk dat literaire agenten een prominente rol hebben gespeeld bij de verwerving van vertaalrechten door uitgeverij Meulenhoff gedurende de periode 1945-1970³¹ en dat vertaler-lector

30 Wilholt, *'Vóór alles artiste'*, 198.

31 Onder de 213 onderzochte contracten, bevonden zich slechts 75 overeenkomsten die rechtstreeks met de rechthebbende partij werden gesloten, zonder tussenkomst van een literair agent. Van Voorst, *Weten wat er in de wereld te koop is*, 199.

Jan de Zanger een sterk stempel heeft gedrukt op de uitgave van Deense literatuur door Contact in de jaren zestig.³²

Elk van de zojuist besproken studies geeft aan dat de rol van uitgevers in feite actiever is dan het ‘gatekeepers’-concept suggereert. De meeste uitgevers wachten niet af wat zich spontaan aan manuscripten en auteurs aandient. Niet alleen stimuleren ze de auteurs uit hun fonds om nieuw werk te voltooien, ze gaan ook gericht op zoek naar publicabele teksten en auteurs en onderhouden daartoe intensieve contacten met diverse categorieën bemiddelaars. De werving van nieuwe, jongere auteurs is van vitaal belang voor elke uitgeverij die blijvend een rol van betekenis wil spelen in het literaire leven van een bepaald land.³³ Daarbij is het vasthouden van auteurs minstens zo belangrijk als het aantrekken ervan.

Naar de kwestie van de auteursbinding is nog weinig onderzoek verricht. Een goede aanzet biedt een studie van Frank de Glas uit 1998.³⁴ Hij onderzocht in hoeverre Nederlandse en Vlaamse literaire uitgeverijen erin slaagden om hun prozadebutanten uit de periode 1900-1965 vast te houden en op te kweken tot productieve ‘huisauteurs’. Vanuit het perspectief van uitgeverijen bekeken stemmen zijn bevindingen niet erg vrolijk. Weinig uitgeverijen zagen hun debutanten überhaupt doorgaan met literair verhalend proza, maar ook wanneer dat wel het geval was, zag het beeld er voor de debuutuitgeverijen allerminst rooskleurig uit. De meeste uitgeverijen (vooral de zogenaamde ‘tweede-echelon-uitgeverijen’) slaagden er niet in om de auteurs die productief bleven te weerhouden van een overstap naar de concurrentie.

Nader onderzoek is echter geboden om inzicht te krijgen in de beweegredenen van auteurs om naar een andere uitgeverij te vertrekken, respectievelijk in de strategieën die uitgevers aanwenden om auteurs aan zich te binden en de condities waaronder hun aanpak al dan niet succesvol is. Niet zelden lijken persoonlijke meningsverschillen en conflicten er verantwoordelijk voor dat de wegen van uitgevers en auteurs zich scheiden, maar vermoedelijk is de hogere literaire status van een andere uitgeverij een van de voornaamste redenen voor auteurs om van uitgeverij te wisselen. Een schriftelijke enquête onder Nederlandse en Vlaamse auteurs levert nadere steun voor deze veronderstelling. De respondenten bleken groot gewicht toe te kennen aan

32 Vgl. S. van Voorst, ‘Deense literatuur bij uitgeverij Contact 1960-1970’, in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 3 (1996), 145-163. Het belang van vertalers als bemiddelaars bij de uitgave van buitenlandse literatuur door Nederlandse uitgeverijen komt ook naar voren in: M. Steenmeijer, *De Spaanse en Spaans/Amerikaanse literatuur in Nederland 1946-1985*. Muiderberg 1989, 77-78.

33 Dit komt heel duidelijk naar voren in een op het werk van Bourdieu geïnspireerde studie over de Franse uitgeverijhuizen Grasset en Gallimard: A. Boschetti, ‘Légitimité littéraire et stratégies éditoriales’, in: R. Chartier, J.H. Martin (red.), *Histoires de l'édition française*. Dl. 3: *Le livre concurrenté (1900-1950)*. Parijs 1986, 481-527.

34 F. de Glas, ‘Investeringen van literaire uitgeverijen in jong talent en de opbrengst daarvan. Een onderzoek naar de generatie literaire prozadebutanten uit de jaren 1961-1965’, in: *Nederlandse letterkunde* 3 (1998), 127-150.

het literaire aanzien van (hun) uitgeverijen.³⁵ Ook hechtten zij veel waarde aan een goede redactionele begeleiding, wat spooft met het gegeven dat auteurs geregeld ‘meeverhuizen’ wanneer hun redacteur naar een andere uitgeverij overstapt.

De rol van uitgeverijen in de beeldvorming over auteurs en teksten

Behalve via hun selectie oefenen uitgevers ook langs andere wegen invloed uit op de loopbanen en reputaties van auteurs en teksten. Deze kunnen worden samengevat onder de noemer ‘beeldvormingsactiviteiten’. Uitgeverijen beïnvloeden de beeldvorming over auteurs en teksten op diverse manieren.

Zo kiest de uitgeverij onder meer voor een specifieke exploitatievorm. Ze besluit bijvoorbeeld om een werk als paperback of in gebonden vorm uit te geven, of om een titel als onderdeel van een bepaalde literaire reeks te publiceren. Dergelijke keuzen kunnen verstrekkende gevolgen hebben voor de beeldvorming over een werk. Lisa Kuiterts onderzoek naar de uitgave van series in de naoorlogse Nederlandse literatuur bevat tal van voorbeelden hoe het ‘uiterlijk behang’ van deze reeksen in hoge mate bijdroeg aan het imago dat bepaalde auteurs en teksten in literaire kringen en bij verschillende publieksgroepen verwierven.³⁶ Opmerkelijk is bijvoorbeeld het succes dat bepaalde pocketseries in de jaren zestig bij jeugdige lezers ten deel viel. Pockets waren eind jaren vijftig ‘cultboeken’ geworden en voor de moderne jongere was de pocket hét alternatief voor de dure gebonden boeken, die met een vroegere generatie werden geassocieerd. Vijftigers, zestigers, avantgardeliteratuur: het werd allemaal in pocketseries uitgegeven en volgens Kuitert wijst alles erop dat de combinatie pocketreeks-moderne literatuur de doorbraak van moderne schrijvers heeft bevorderd. Daarbij moeten we vooral denken aan de *Literaire pockets* van De Bezige Bij en de *Ooievaars* van Bert Bakker.

Naast de keuze voor een specifieke exploitatievorm staan de uitgeverij diverse andere instrumenten ter beschikking om de receptie van titels en auteurs in een bepaalde richting te sturen,³⁷ waaronder de ‘wervende tekst uit de uitgeveryskoker’ (flapteksten, advertenties, uitgeverijprospectussen) en de ‘niet-betaalde consumentgerichte publiciteit’ zoals de toezending van recensie-exemplaren aan relevante bladen, het onderhouden van contacten met recensenten en programmamakers, het lobbyen voor literaire prijzen en de organisatie van signeursessies, lezingen en interviews.³⁸

35 L. Boley, *Literaire auteurs en hun uitgevers. Een onderzoek onder Nederlandse en Vlaamse literaire auteurs over hun tevredenheid met de uitgeverij*. Doctoraalscriptie Faculteit der Letteren, Katholieke Universiteit Brabant 1994.

36 Kuitert, *Het uiterlijk behang*. Zie bespreking door S. Janssen, ‘Het wapen van de literaire reeks’, in: *Boekmancahier* 10 (1998), 175-178.

37 Zie F. de Glas, ‘Hebben literaire uitgeverijen invloed op de literaire canon’, in: *Spiegel der letteren* 34 (1992), 289-305.

38 Idem, 298-301.

Tot dusver is in Nederland nog maar weinig onderzoek gedaan naar de aard en omvang van dergelijke promotionele inspanningen van literaire uitgeverijen en hun effecten.³⁹ Goede aanknopingspunten hiertoe biedt de dissertatie van Florian Tielebier-Langenscheidt over de beeldvorming rondom vijf Duitstalige auteurs en het aandeel van hun respectievelijke uitgevers daarin.⁴⁰ Hij onderzocht hoe deze uitgevers via allerlei promotionele activiteiten hebben getracht het beeld van hun auteurs bij diverse categorieën bemiddelaars te beïnvloeden, door de kwaliteiten en het talent van deze auteurs te benadrukken, door te expliciteren binnen welke traditie en genre hun werk gesitueerd zou moeten worden, met welke auteurs en stromingen hun werk verwant zou zijn, enzovoort.

Bij de bovengenoemde activiteiten gaat het steeds om doelgerichte inspanningen die al dan niet het beoogde effect op de beeldvorming rondom de uitgebrachte werken kunnen hebben. Maar misschien wel de belangrijkste manier waarop de uitgeverijen de beeldvorming over hun auteurs en titels beïnvloeden, is via de naam die ze zelf in de loop van de tijd hebben verworven. Uitgeverijen genieten in een gegeven literaire constellatie meer of minder cultureel aanzien en hebben een reputatie als de leveranciers van een bepaald soort teksten, bijvoorbeeld van ‘avant-garde’- of ‘mainstream’-literatuur of als de uitgever van een specifieke literaire stroming. Met name Pierre Bourdieu heeft in zijn theoretische geschriften herhaaldelijk betoogd dat het prestige en de reputatie van uitgeverijen (net zoals die van de kunsthandelaren) afstralen op hun producten en tot op grote hoogte bepalen hoe de betrokken auteurs en titels worden gereciperd door critici en andere relevante partijen binnen het literaire veld.⁴¹

Uit onderzoek naar de collectievorming door Nederlandse bibliotheken komt naar voren dat uitgeverijnamen een belangrijke rol spelen in de selectiepraktijk van bibliothecarissen.⁴² Ook zijn er studies waarin de impact van de uitgeverij op de literair-kritische receptie van nieuwe titels is onderzocht. Vooral in het geval van debuutwerken blijkt de aandacht van critici sterk af te hangen van de status van de betrokken uitgeverij. De uitgeversnaam lijkt dienst te doen als een kwaliteitswaarde op grond waarvan het debuut al dan niet een bespreking wordt waardig gekeurd.⁴³ De reputatie van de uitgever, evenals die van de eventuele tijdschriften waaraan een

39 Zie N. van Dijk, ‘Een onverbiddelijke bestseller. De promotie van literair werk in de twintigste eeuw’, in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 6 (1999), 173-187.

40 F. Tielebier Langenscheidt, *Werbung für Deutsche Gegenwartsliteratur. Ein Beitrag zur Theorie und Praxis der Literaturvermittlung*, Frankfurt am Main 1983.

41 Zie onder meer P. Bourdieu, ‘The production of belief: contribution to an economy of symbolic goods’, in: *Media, culture and society* 2 (1980), 261-293.

42 H. Verdaasdonk, *Boekselectie en collectiegebruik*. Den Haag 1986.

43 S. Janssen, *In het licht van de kritiek. Variatie en patronen in de aandacht van de literatuurkritiek voor auteurs en hun werken*. Hilversum 1994, 58 e.v. In feite is hier sprake van een wisselwerking tussen uitgeverij en kritiek. De reputatie die een uitgeverij als producent van literatuur geniet is immers onlosmakelijk verbonden met de wijze waarop de kritiek heeft gereageerd op de auteurs en werken die ze in de loop van de tijd tot haar fonds heeft toegelaten.

auteur is gelieerd, blijkt bovendien door te werken in de wijze waarop auteurs door boekhandelaren en critici worden geclassificeerd.⁴⁴ Andere instanties en personen die beroepshalve betrokken zijn bij de verspreiding en beoordeling van literatuur houden dus rekening met de uitgeversnaam, al is nader onderzoek nodig om te bepalen hoe het proces van selectie en oordeelsvorming bij hen precies verloopt. Het laatste geldt ook voor de vraag naar de invloed van uitgeverij-imprints op de keuzes die kopers en lezers uit het aanbod maken en op hun waardering van bepaalde titels. Het schaarse onderzoek naar de informatie die boekenkopers gebruiken om tot een titelkeuze te komen suggereert voorsnog dat zij zich betrekkelijk weinig gelegen laten liggen aan uitgeversnamen.⁴⁵

Aanbevelingen voor verder onderzoek

Overzien we het recente Nederlandse uitgeverijonderzoek dan vallen diverse conclusies te trekken. Om te beginnen is het positief te noemen dat onderzoekers zich in de afgelopen vijftien jaar meer voor de literaire uitgeverij zijn gaan interesseren. Dat heeft geresulteerd in een reeks informatieve studies, die ons inzicht in het functioneren van twintigste-eeuwse literaire uitgeverijen hebben vergroot. Niettemin kent het tot dusver verrichte onderzoek diverse tekortkomingen en witte plekken. De voornaamste tekortkoming is wel dat het vaak gaat om individuele casestudies, die nauwelijks een bijdrage leveren aan de theorievorming over het functioneren van literaire uitgeverijen. De uitkomsten van deze studies leveren wel degelijk bouwstenen daartoe, maar de onderzoekers voelen zich niet geroepen om te expliciteren welke conclusies in theoretisch opzicht aan hun resultaten te verbinden zijn. Het dissertatieonderzoek van De Glas vormt in dit opzicht een uitzondering. Dit onderzoek concentreert zich weliswaar op een tweetal uitgeverijen, maar de auteur baseert zijn vraagstelling op theoretische inzichten omtrent het uitgeversbedrijf en het functioneren van culturele (literaire) instituties en hij staat bovendien stil bij de implicaties van zijn onderzoeksbevindingen voor toekomstig uitgeverijonderzoek. In veel andere studies wordt echter volstaan met een korte inleidende paragraaf over het bestaande uitgeverijonderzoek en de groeiende onderzoeksmatige interesse voor literaire instituties, om vervolgens over te gaan tot de orde van de dag, dat wil zeggen tot een gedetailleerde beschrijving van de ontwikkeling van een bepaald uitgeverijfonds of van het beleid inzake een bepaald soort uitgaven.

Nieuw uitgeverijonderzoek zou er op gericht moeten zijn om de theorievorming over het functioneren van literaire uitgeverijen een stap verder te brengen. Daarvoor is het noodzakelijk dat het pad van de individuele gevalstudies wordt verlaten. In plaats daarvan zouden comparatieve studies moeten worden ondernomen, waarin tel-

44 Zie W. de Nooy, *Richtingen en lichten. Literaire classificaties, netwerken, instituties*. Rotterdam 1993, 51 e.v.

45 Zie het proefschrift van H. Leemans, *Het veelvormige boek. Informatiegebruik bij de aankoop van een hedonistisch produkt*. Delft 1994, tabel 3.2. en 4.2.

kens een bepaald aspect van het functioneren van literaire uitgeverijen op systematische wijze onder de loep wordt genomen. In deze studies zouden steeds verschillende soorten literaire uitgeverijen in aanmerking moeten worden genomen en ook verdient het aanbeveling om literaire uitgeverijen te contrasteren met andersoortige uitgeverijen (zoals uitgeverijen van non-fictie of niet-literaire fictie) aangezien dit een scherper inzicht kan opleveren in specifieke kenmerken van de literaire uitgeverij.⁴⁶

Als het dan vervolgens gaat om de vraag welke aspecten prioriteit verdienen op de onderzoeksagenda, moet allereerst gedacht worden aan het externe functioneren van literaire uitgeverijen, in het bijzonder de rol van de uitgeverij in beeldvormingsprocessen rondom auteurs en teksten. Het is vreemd dat deze rol nog nauwelijks empirisch is onderzocht, omdat vanuit een theoretisch perspectief juist dit aspect de literaire uitgeverij tot een belangwekkend studieobject maakt voor onder anderen literatuurwetenschappers en cultuursociologen. Nader onderzoek is geboden naar de effecten van de diverse promotionele inspanningen die literaire uitgeverijen ondernemen, de condities en factoren die de effectiviteit van specifieke instrumenten en activiteiten bepalen, en naar de veranderingen die zich op deze punten in de loop van de twintigste eeuw hebben voorgedaan. Dit geldt ook voor de vraag naar de wijze waarop de reputatie en het prestige van literaire uitgeverijen doorwerken in de aandacht en waardering die auteurs en teksten ondervinden van andere actoren in het literaire veld, inclusief 'gewone' lezers. In dit kader zou bovendien studie gemaakt moeten worden van de beeldvorming over uitgeverijen *zelf*. Wat is het relatieve gewicht van diverse (f)actoren in de ontwikkeling van uitgeversreputaties en hoe vallen betrouwbare uitspraken te doen over de status van een uitgeverij binnen de literaire constellatie van een bepaalde periode en over haar imago bij critici, lezers, boekhandelaren, enzovoort?

Het onderzoek naar het interne functioneren van uitgeverijen heeft zich hoofdzakelijk gericht op de samenstelling van uitgeverijfondsen en op de overwegingen en factoren die een rol spelen in de fondsvorming. Op de keper beschouwd heeft dit vooral geleid tot een beter inzicht in het fondsbeleid van diverse uitgeverijen op het niveau van specifieke *categorieën* van auteurs en titels en tot een erkenning van de rol van externe instanties en actoren in de fondsvorming. Er is nog weinig systematisch onderzoek gedaan naar de selectie, acquisitie en binding van *individuele* auteurs en titels door verschillende soorten uitgeverijen (groot versus klein; meer of minder prestigieus; specialistisch versus breder georiënteerd; veel versus weinig vertaalde literatuur in het fonds; enzovoort). Wat beweegt uitgeverijen om - gegeven de preferentie voor een specifieke categorie van auteurs of titels - debutant x wel een plek te bieden en debutant y niet, hoe komen ze aan hun nieuwe auteurs, waarom besluiten ze om het volgende boek van auteur x wel uit te geven, maar dat van auteur y niet, welke

46 Dat een dergelijke contrastering zeer verhelderend kan werken, blijkt onder meer uit D.J. Tilborghs, 'Publishing literature and romance: an inquiry into Bourdieu's thesis on differences in characteristics of producers of cultural goods', in: E. Ibsch, D. Schram [e.a.] (eds.), *Empirical studies of literature*. Amsterdam (enz.) 1991, 223-229.

middelen wenden ze aan om auteurs aan zich te binden? Aan de hand van de hier besproken studies vallen allerlei provisorische en deels strijdige antwoorden op deze vragen te formuleren die door middel van comparatief onderzoek op hun houdbaarheid onderzocht zouden moeten worden.

Nadere aandacht verdienen voorts de loopbanen en (beroeps)opvattingen van literaire uitgevers en andere functionarissen binnen het uitgeverijwezen en de ontwikkelingen die zich hierin gedurende de twintigste eeuw hebben voorgedaan. Onze kennis op dit gebied omvat vrijwel uitsluitend (anekdotische) informatie over een handvol, spraakmakende figuren, terwijl over uitgevers of redacteurs als beroepsgroep praktisch geen gegevens voorhanden zijn. Ten slotte zou onderzoek moeten plaatsvinden naar de achtergronden en gevolgen van de steeds frequenter voorkomende eigendomsveranderingen in de literaire uitgeverijsector en naar de machtsverhouding tussen literaire uitgeverij en boekhandel in relatie tot de productie en marketing van literaire uitgaven. Pas wanneer ook dergelijke onderzoeksthema's worden aangevat, kan met recht worden geconcludeerd dat de literaire uitgeverij is uitgegroeid tot een eigenstandig, legitiem studieobject.